

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.035:172.15

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-29>**Василь АНТОНЕЦЬ,***orcid.org/0000-0002-1116-820X*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту

Хмельницького національного університету

(Хмельницький, Україна) *Vfantonec@meta.ua*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Патріотичне виховання студентів вищу є важливим складником сучасної освіти. Бути патріотом – природна потреба людей, реалізація якої виступає умовою їх матеріального і духовного розвитку, утвердження гуманістичного способу життя, усвідомлення своєї історичної, культурної, національної та духовної належності до Батьківщини і розуміння демократичних перспектив її розвитку в сучасному світі. Діяльність такого соціального інституту, як вища школа, є важливим складником процесу становлення громадянської позиції особистості, яка забезпечує підготовку спеціаліста, який володітиме такими якостями, як відповідальність, самостійність, мужність, соціальна активність, готовність до захисту Батьківщини. Молоде покоління несе відповідальність за майбутнє своєї держави, за збереження культури, історії, національної і духовної єдності. Однак зниження виховного потенціалу культури, мистецтва та історії призвело до значних змін у ставленні молодого покоління до духовно-моральних цінностей, пріоритетів, ідеалів, історичного минулого. Особливу тривогу викликає втрата в сучасній молоді патріотичних цінностей. Неодмінною умовою національно-патріотичного виховання є системний підхід, який передбачає розгляд цілісного, багаторівневого, ієрархічного, взаємозалежного, детермінованого й відкритого процесу в його постійному розвитку й саморозвитку. В умовах спеціалізації освіти, яка прогресує, та формування комунікативних перешкод (бар'єрів) між людьми системний підхід є основою організації та впровадження в практику такого всеохопного феномену, як національне виховання.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що системний підхід до національно-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі спонукає до досягнення поставленої мети щодо формування в молоді (незалежно від національної приналежності) рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури та забезпечує підвищення якості виховної діяльності загалом й управління нею.

Ключові слова: патріотизм, виховання, патріотичне виховання, студент, система, системний підхід, управління.

Vasyl ANTONETS,*orcid.org/0000-0002-1116-820X*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Physical Education and Sport

Khmelnitskyi National University

(Khmelnitskyi, Ukraine) *Vfantonec@meta.ua*

SYSTEMATIC APPROACH TO NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH

Patriotic upbringing of university students is an important component of modern education. To be a patriot is a natural need of people, the realization of which is a condition of their material and spiritual development, a becoming of the humanistic way of life, awareness of their historical, cultural, national and spiritual belonging to the Motherland and understanding of democratic perspectives of its development in the modern world. The activity of such social institute as a Higher School is an important component of the formation of civic position of an individual, which ensures the training of a specialist who will possess such qualities as responsibility, independence, social activity, courage in protection of the Motherland.

The younger generation is responsible for the future of their country, for the preservation of culture, history, national and spiritual unity. However, the decline in the educational potential of culture, art and history has led to significant changes in an attitude of the young generation to spiritual and moral values, priorities, ideals, history and its value.

The loss of modern youth' patriotic values is particularly worrying. An indispensable condition of national-patriotic education is a systematic approach which involves consideration of a holistic multilevel, hierarchical, interdependent, deterministic open process in its constant improving and self-development. In the context of progressive specialization of education and the formation of communicative barriers between people, a systematic approach is the basis for organizing and putting into practice such comprehensive phenomenon as a national education.

Summarizing the above, it should be noted that a systematic approach to national-patriotic upbringing in higher education encourages the formation in youth, regardless of nationality, traits of Ukrainian citizen, developed spirituality, moral artistic and aesthetic, legal, cultural, ecological culture and ensures quality enhance of educational activity in general and its management.

Key words: patriotism, education, patriotic education, student, system, systematic approach, management.

Постановка проблеми. У сучасних важких і болісних ситуаціях серед викликів, загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу (поряд із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство) є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, що формує подальший розвиток Української держави (Про Стратегію національної безпеки України, Указ Президента України № 392/2020 від 14.09 2020).

Багато років у нашій державі питання патріотичного виховання порушувалось досить формально, тому його розв'язання сьогодні стало особливо актуальним, першочерговим і невідкладним завданням. Ми розуміємо, що на свідомість певної частини дорослого населення нашої держави вплинути вкрай важко, проте підлітків можна навчити по-справжньому любити свою Батьківщину.

Згідно з положеннями Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р.), наказу Міністерства освіти і науки України про Концепцію національного виховання молоді (наказ Міністерства освіти і науки № 641 від 16.06 2015 р.) сьогодні виняткового значення набуває національно-патріотичне виховання. Це потребує створення такої системи управління виховною роботою в закладах вищої освіти, впровадження якої сприяло б успішному формуванню громадянина суверенної Української держави.

Формування громадянина й патріота суверенної Української держави є одним із найважливіших завдань сьогодні, реалізація якого покладається на систему освіти. Органічне поєднання навчання та виховання у вищому закладі освіти дає можливість забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів, свідомої молоді, яка наділена глибокою громадянською відповідальністю, патрі-

отичними почуттями і яка є носієм найкращих надбань національної та світової культури, здатним до саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічні основи виховання, нову парадигму освіти і виховання, його мету і зміст розробляли такі вчені, як А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, О. Мороз, В. Москалець, А. Погрібний та ін. Теоретичні засади національного виховання закладено в дослідженнях українських учених, психологів та педагогів: М. Боришевського, Д. Віконської, В. Москальця, І. Сікорського та ін. У своїх працях значну увагу вони приділяють українській національній ідеї, духовності, демократичним засадам навчання і виховання, гуманістичним цінностям. На важливості національного спрямування у вихованні нового покоління наголошували такі українські прогресивні діячі, педагоги: О. Духнович, М. Драгоманов, І. Огієнко, В. Сухомлинський, С. Русова та ін. Проблеми формування національних і загальнолюдських цінностей в учнівській та студентській молоді в процесі освіти досліджують О. Вишневський, О. Гречаник, В. Іванчук, О. Попова та ін. Питання вивчення, узагальнення й використання досвіду організації національного виховання розробляють О. Кузьменко, Т. Рабченюк, Л. Качинська та ін. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що впровадження системи національно-патріотичного виховання у вищі заклади освіти не було предметом спеціального вивчення, тому її недостатнє опрацювання та актуальність зумовили вибір теми цього дослідження.

Мета статті – розкрити сутність та основні складники системи національно-патріотичного виховання у вищих закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Суспільною функцією національно-патріотичного виховання у вищій школі є формування у студентської молоді стійкої поведінки, моральних та патріотичних почуттів, вироблення звичок та навичок, які відповідають способу життя нашого народу, формування звички керуватися почуттям суспільного обов'язку. Важливим у національно-патріотич-

ному вихованні є формування патріотичної самосвідомості, яка виявляється у ставленні особистості до своєї нації, зацікавленні і повазі до історії українського народу, його традицій та звичаїв, шанобливому ставленні до національної спадщини народу, його корінних інтересів та потреб розвитку нації. Національно-патріотичне виховання студентів – складний і багатогранний процес, який має на меті виховати розвинуту особистість, сформувати в неї загальнолюдські цінності, політичну зрілість та патріотичну переконаність, активну життєву позицію, вміння вбирати і передавати весь накопичений людством досвід новому поколінню. Неодмінною умовою національно-патріотичного виховання студентської молоді є системний підхід як основа організації та впровадження в практику такого всеохопного феномену, як національно-патріотичне виховання.

Системний підхід, на думку С. Гончаренко, «є підходом до об'єктів реальної дійсності як до системних. Він передбачає постійний облік і використання в процесі пізнання і практичної діяльності закономірних зв'язків, властивих системам, бо світ, буття, мислення, природа і суспільство є системними» (Гончаренко, 1997: 304). Для здійснення системного підходу вагоме значення має правильне розуміння такої універсальної категорії, як «система». Під нею розуміється сукупність компонентів, що перебувають у відносинах і зв'язках одне з одним, взаємодія яких породжує нову якість, не притаманну цим компонентам окремо. Такий підхід є загальнометодологічним принципом науки, який широко використовується в різних науках, зокрема і в педагогіці. На сучасному етапі педагогічна наука вирішує найважливіше завдання – розглядає найскладніші явища виховання, досліджує і виявляє специфіку цілісного виховного процесу, долає його виключно емпіричне бачення, за якого зовнішні моменти педагогічних явищ приймаються за їх дійсну сутність.

Для вирішення цих завдань необхідна загальна концепція національно-патріотичного виховання. Тому національно-патріотичне виховання, виходячи з цієї концепції, є одним із видів виховних систем. У цій концепції виділяється така класифікація видів виховних систем:

- 1) макросистема – виховна система, яка функціонує в тому або іншому суспільстві;
- 2) регіональні виховні системи, що функціонують у масштабі областей, міст, районів;
- 3) педагогічні системи, своєрідність яких полягає в тому, що в них формується цілісна творча особистість, а в процесі їх функціонування без-

посередньо породжується і здійснюється цілісний процес виховання. Формою функціонування педагогічних систем є виховні колективи. Педагогічними системами є системи виховання в первинних колективах, у колективах вишів. Для всіх виховних систем, зокрема педагогічних, властива загальна структура. Її компонентами є: а) вихованці як люди, що потребують педагогічної турботи; б) вихователі – люди, які надають цю педагогічну турботу; в) кошти виховання як предмети, що несуть у собі людську культуру, причому в концентрованому і педагогічно обробленому вигляді; г) процес цілеспрямованого виховання, що виникає як результат взаємодії вихованців, вихователів і засобів виховання;

4) часткові системи, що забезпечують формування окремих сторін цілісної особистості і називаються так, тому що функціонують не як самостійні системи, а лише як «моменти» функціонування цілісних педагогічних систем. Такими частковими системами є інтелектуальне, моральне, фізичне, економічне, естетичне виховання, інші аспекти виховного процесу. Система національно-патріотичного виховання студентів вишів належить до часткових виховних систем, що формує окремі сторони особистості. Але вона організовується не як окремий і самостійний процес, а лише як один із «моментів» функціонування педагогічних систем. Цими цілісними педагогічними системами є і колектив групи, і вищий навчальний заклад, і сім'я.

Система національно-патріотичного виховання включає в себе мету, завдання, принципи національно-патріотичного виховання, суб'єктів діяльності та відносини між ними, процес національно-патріотичного виховання, умови, у яких воно відбувається, управління, що забезпечує інтеграцію складників у цілісну систему і розвиток цієї системи.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Мета національно-патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і

поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби і, відповідно, культивування ставлення до військово-вслужбовця як до захисника України, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, вміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи);

- спонукання особистості, що зростає, до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Запорукою ефективності виховного процесу є органічне поєднання системи принципів національно-патріотичного виховання в цілісну систему, яка забезпечує досягнення відповідних результатів.

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, урахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку: національної спрямованості; самоактивності й саморегуляції; полікультурності, який передбачає інтегрованість української культури в європейській та світовий простори; соціальної відповідності та міжпоколінної наступності.

Національно-патріотичне виховання нерозривно пов'язане з мовою, історією, культурою, традиціями, обрядами і звичаями народу. Важливо наповнити навчально-виховний процес українознавчими предметами, подбати про створення відповідного мікроклімату у виші. Необ-

хідно домогтися, щоб кожен студент володів українською мовою, знав історію і культуру українського народу.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є феномен «Майдану» – промовистого свідчення жертвності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети. Зміст виховних заходів має позиціонувати Майдан як форму небаченого дотепер у світовій історії мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку недемократичного політичного режиму в країні.

Актуальною є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів під час російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

Героїчні й водночас драматичні чи навіть трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій музеїв вишів та кімнат бойової слави, зокрема й щодо інформації про учасників антитерористичної операції та волонтерів із цієї території; необхідно взяти шефство над родинами учасників антитерористичної операції, які цього потребують. Загалом, важливим є формування засобами змісту навчальних предметів якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, себе та оточення, природи, праці та мистецтва.

Особливого значення для формування національної свідомості студентської молоді в сучасних умовах набуває кваліфіковане управління системою національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти. Головне завдання управління полягає в тому, щоб спочатку визначити мету, зміст, форми та засоби, а потім уже оцінити одержані результати.

Висновки. Під час проведеного дослідження ми дійшли висновку, що тільки за умов оптимального функціонування цілісних педагогічних систем у закладах вищої освіти можна забезпечити високу ефективність системи національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що системний підхід до національно-патріотичного виховання у закладі вищої освіти спонукає до досягнення поставленої мети щодо формування в студентській молоді рис громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських і

конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, що досліджувалась. Виявлено

низку питань, які потребують практичного вирішення, зокрема й щодо розробки моделі системи національно-патріотичного виховання студентів у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стратегію національної безпеки України, Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 18.01.2021).
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/201> (дата звернення 11.01.2021).
3. Концепція національно-патріотичного виховання молоді URL: <http://osvita.ua/legislation/other/5397/> (дата звернення 15.01.2021).
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 304.

REFERENCES

1. Pro stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy, Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy» [About the strategy of national security of Ukraine, Decree "On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine"] from 14 September 2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (date of application: 18.01.2021). [in Ukrainian].
2. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [National strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021.] URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. (date of application: 11.01.2021). [in Ukrainian].
3. Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi [The concept of national-patriotic education of youth] URL : <http://osvita.ua/legislation/other/5397/> (date of application: 15.01.2021). [in Ukrainian].
4. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid, 1997. С. 304 [in Ukrainian].